

GASSÂNÎ,**Muhammed b. Abdülvehhâb**

(محمد بن عبد الوهاب الغسانی)

Ebû Abdillâh Muhammed (Hammû)

b. Abdilvehhâb b. İbrâhîm

el-Gassânî el-Endelüsî el-Fâsî

(ö. 1119/1707)

Faşlı tarihçi.

Endülüs asıllı olup Fas'a göç eden bir aileden gelmektedir. Bir kısmı Sebte'ye yerleşmiş olan bu ailenin fertleri özellikle Sa'dîler, daha sonra da Filâlîler döneminde önemli mevkiler elde etmişlerdir. Kâsım el-Gassânî, Sa'dî Hükümdarı Ahmed el-Mansûr devrinin (1578-1603) başarılı tabip ve ediplerinden olduğu gibi Muhammed b. Abdülvehhâb'ın kardeşi Ahmed de fıkıh, tasavvuf ve edebiyatta meşhur olmuştur.

Fas'ta dünyaya gelen Gassânî'nin doğum tarihi ve hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Sa'dîler Devleti'nde kâtip olarak çalışmış ve daha sonra vezirliğe kadar yükselmiştir. Filâlî Sultanı Mevlây İsmâil'in takdir ve güvenini kazandığı için, 1102'de (1690-91) İspanyollar'a esir düşen müslümanların serbest bırakılmasını, cami ve mescidlerde muhafaza edilmekte olan müslümanlara ait 5000 cilt kitabın iadesini istemek için İspanya kralı II. Carlos'a, daha sonra da Türk idarecilerle görüşmek üzere Ceza-yir'e elçi olarak gönderildi (1692). Gassânî Fas'ta öldü ve orada defnedildi.

Eserleri. Muhammed el-Gassânî, sekiz ay süren İspanya seyahatiyle ilgili müşahedelerini *Rihletü'l-vezîr fi'ttikâki'l-esîr* adlı eserinde toplamıştır. Kitabın bazı bölümleri H. Sauvaire tarafından Fransızca'ya çevrilerek yayımlanmış (Paris 1884), daha sonra tamamı A. Bustânî tarafından İspanyolca tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (Tanca 1940). Gassânî'ye ayrıca bir Hicaz seyahatnâmesi nisbet edilmekteyse de (Abdüsselâm b. Abdülkâdir, II, 344) bu eser hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülvehhâb el-Gassânî, *Rihletü'l-vezîr fi'ttikâki'l-esîr* (nşr. A. Bustânî), Tanca 1940, bk. Mukaddime; İbn Zeydân, *Târîhu Miknâs*, Rabat 1929, IV, 61; Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, III, 131-132, 173-174; Abdüselâm b. Abdülkâdir b. Süde, *Delîlü mü'errifi'l-Mağribî'l-akşâ*, Dârübbezzâ 1965, I, 91; II, 344; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1967, III, 201; M. Abdullah İnân, *Fehârisü'l-Hizâneti'l-melekiyye*, Rabat 1400/1980, I, 193; İbrâhîm Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârübbezzâ 1405/1985, III, 59; J. Wer-net, "al-Ghassânî", *EI²* (Fr.), II, 1045-1046.

İBRÂHİM HAREKÂT

GASSÂNİLER

(الغسانیون)

200-636 yılları arasında
Suriye'de hüküm süren hristiyan
Arap hânedanı.

Me'rib su seddinin yıkılmasından sonra Yemen'den göç ederek III. yüzyıl başlarında Suriye'ye yerleşen Gassânîler Kahtânîler'in Kehlân koluna mensuptur. Kabilenin Amr Müzeykiyâ b. Amr Mâüsemâ' adlı reisinin oğlu olan Cefne Gassânîler'in kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Bundan dolayı hânedana Cefneoğulları da denilir. Mes'ûdî ise Gassânîler'in ilk hükümdarının Hâris b. Amr b. Âmir b. Hârise b. İmruülkays olduğunu kaydeder (*Mürûcû'z-zeheb*, II, 107). Cefne b. Amr'ın başkanlığında Suriye'ye göç eden Gassânîler'in bu adı, Me'rib Seddi (başka bir rivayette Cuhfe) yakınlarında veya Tihâme çölünde bulunan Gassân suyundan aldıkları nakledilir. Yemen'de oturdukları yerin adını daha sonra yerleştikleri bölgedeki bir suya vermiş olmaları da mümkündür. Gassânîler Suriye'de bir süre Kudâa kabilesinin Dacâim koluna mensup Selîh kabilesinin hâkimiyeti altına girdiler. Fakat daha sonra onları mağlûp ederek Dimaşk ve Tedmür bölgesini ele geçirdiler.

Yaklaşık 200 yıllarında Gassânî Devleti'ni kuran Cefne'nin yerine oğlu Amr geçti, onun ölümü üzerine oğlu Sa'lebe b. Amr hükümdar oldu. On yedi yıl hükümdarlık yapan Sa'lebe b. Amr, Havran dolaylarında önemli mimari faaliyetlere girişti. Gassânîler Suriye'de ana dilleri Arapça'yı korudukları gibi burada konuşulan Ârâmî dilini de öğrendiler.

Bizans İmparatorluğu'nun vassâli olan Gassânîler Hıristiyanlığı kabul ettiler ve Bizans kültürünün etkisi altına girdiler. Sa'lebe b. Amr'dan sonra bir Bizans valisi gibi hareket eden Gassânî hükümdarlarından II. Hâris b. Cebele zamanında (529-569) hânedanlık en ihtişamlı dönemini yaşadı. II. Hâris'e, büyük bir ihtimalle ordusuyla Bizanslılar'a yardım ettiği için 529 yılında Bizans'ta imparatorun en büyük unvanı olan "büyük emir" (phlarck) unvanı verildi ve Petra genel valiliğine tayin edildi. Monofizit kilisesinin ileri derecede bir taraftarı olan II. Hâris b. Cebele (Cevâd Ali, III, 403-407; M. Şemseddin, s. 309) kaynaklarda Hâris el-A'rec veya Hâris el-Ekber unvanıyla anılır. Hâris'in hükümdarlık devresinde bütün savaşlar hep Bizans'ın menfaatini koruma gayesiyle ya-

pılmıştı. Hâris 529 yılı civarında Hîre'deki Lahmîler'in hükümdarı III. Münzir ile bir savaşa tutuştu ve onu yendi. Fakat daha sonra III. Münzir, Hâris'i mağlûp ederek esir aldığı oğlunu Araplar'ın en büyük putu olan Uzzâ'ya kurban etti (544). Bu olayın intikamını almak için gayret gösteren Hâris, yaklaşık on yıl sonra Kinnesrîn'de Lahmîler'i büyük bir bozguna uğrattı. Kaynaklarda bu olaya Yevmü Halîme adı verilmektedir.

II. Hâris, 563 yılında Bizans İmparatoru I. Iustinianos'un davetlisi olarak Kostantiniye'ye gitti. Onun Bizans sarayında görünmesi imparatora büyük itibar kazandı. Hâris'in bu ziyaretine, kendisinin gayret ve desteğiyle Urfa monofizit piskoposu olan Ya'küb el-Berdaî de katıldı. Monofizit mezhebi Bizans merkez kilisesinin en büyük muhalifi olup iki kilise arasında şiddetli bir çekişme vardı. Ancak monofizit olan Hâris'in Bizans'a yakınlığı ve bu husustaki gayretleriyle iki kilise arasındaki görüş ayrılıkları ve düşmanlıklar bir hayli azaltıldı. Hâris'in bu mezhebin savunucusu olmasından dolayı monofizitlik Suriyeli Araplar arasında yaygınlık kazandı (Cevâd Ali, III, 409; Hitti, I, 121). Gassânîler hristiyan olmalarına rağmen akrabaları olan Evs kabilesine yardım ederek yahudilere karşı bağımsızlıklarını kazanmalarını sağladılar.

Hâris'in ölümü (569) ve yerine oğlu Münzir'in geçmesinden kısa bir süre sonra İran'ın vassâl devleti Hîreliler Gassânî topraklarına büyük bir saldırı düzenledi. Hîre Hükümdarı Kâbûs b. Münzir ile Gassânî Hükümdarı Münzir b. Hâris arasında Aynüübâğ denilen yerde yapılan savaşta Gassânîler galip geldi.

Gassânîler'in monofizit kilisesine verdiği desteği sürdüren Münzir b. Hâris'in muhtemelen Bizans kilisesinin etkisi altında kalan imparatorla arası açıldı. Bizans imparatoru kendisine karşı bir suikast hazırladı, fakat başarılı olamadı. Bunun üzerine Münzir üç yıl müddetle Bizans'la irtibatını kesti. Fakat Hîreliler'in Suriye topraklarına sürekli olarak saldırımları Bizans'ın güney sınırının güvenliğini tehdit ettiği için imparator Gassânîler'le tekrar uzlaşmak zorunda kaldı. Rusâfe'de yapılan görüşmelerde iki devlet arasındaki ilişkilerin eskisi gibi sürdürülmesi kararlaştırıldı.

Münzir b. Hâris 580 yılında Kostantiniye'ye bir ziyarette bulundu ve İmparator I. Konstantinos Tiberios tarafından büyük bir merasimle karşılandı. İmparator bu merasim sırasında Münzir'e hükümdarlık çelengi yerine gerçek hükümdar-